

L. U. F.

34.

Jultillredelser förr och nu.

För cirka 30 a 40 år sedan var det mycket vanligt
att jultillredelserna började i slutet av november.
Det första som iakttogs var givetvis slakten.
Denna ägnades en synnerlig omsorg.

För längre tid tillbaka har jag hört berättas att
man tog in grisen i köket (kl. 3 f. m. detta kalla-
des svinnatta) och där försiggick både själva slakten
och rengöringen. Sedan tog husmor vid med
att tillreda korv- och annat gott som är en följd
av dylika förestelser. Nu i nyare tid trinka vi
naturligtvis också i god tid på att slakta
jultgrisen, men nog är det stor skillnad nu
och då. Vår förfäder ägde ju oss en
köttkvarn till att mala köttet med utan
måste hacka det samma med en yxa i
ett för ändamålet avsett drag (hacksko).
Detta tog flera timmar i anspråk.

samt stoppa korven med kylljölj av s.k.
ffälekorn. Nu däremot är det ju så allmänt
att konservera, vilket också tager mycken tid
och därför måste påbörjas i god tid.

Förutom syltar, kockkorv och skinka tillredes
nu även andra goda rätter såsom leverpastej
köttbullar m.m.

Såsom regel var och är ju, Svätten (julbyken)
det nästa på programmet. Men åt detta ägnades
stor omsorg. Först skulle ju huden beredas
med aska, bak och björkasåsa denna skulle
kokas en timme i koketen i en duk. Denna
lut var så skarp att den ofta dog skinnets o-
händerna. Sedan svätten legat i blöt ett dygn
skulle den stukas, man gavs godo kläder na
med händerna, på senare tid användes
svättbräda. Sedan företogs själva byket. De
skulle kläderna vara väl lagda på byken

luden kokades och ästes oarbrutet 3 timmar
varefter sköljningen påbörjades. Även detta var
en oenständig procedur, då kläderna skulle
ömsam doppas och kappas med ett klappsträd
eller bösstäl som det heter. Undan råk på
att dräkten var lika vit och fin som nu, då
vi har tillgång till mycket enklare metoder.
Vid det här laget hade det vanligtvis kunnit
att bli advent. För denna högtid gjordes ingenting
i min barndom möjligen att så många som möjligt
skulle gå till kyrkan och där var ju högtidligt,
prästen var ju hädd i mässkrud, och detta
var ju något som tilltalade barnasinnet.
På senare tid har det ju blivit så vanligt att
fira advent med gästvärdning. Man skaffar en
liten gran, ike större än att den kan
placeras på bordet, och där sättes ett ljus
för varje söndag. Denna sed har nog

helt kommit på de senaste tio åren.

När man hunnit så långt som den första veckan i december var det tid att sätta igång med bak. I de flesta hemmen var ju många medlemmar och fördenskulle måste ju tillagas rätt ansenliga mängder. Jag minnes när vi bakade tio bak bröd och tio kakor i varje gång alltså 100 kakor, detta för att vara fri under julen som då och ännu nu, räknas till flygande dag. På tal om bröd så var detta av flera slag, det var grovt rågbröd vört och finbröd på vanliga. Lilla hade man även själskast vilket ansågs vara det allra bästa. Även om det inte nu så mycket omständigt frickemmen med brödbakningen är det ju klart att julbrödet skall göras så gott som möjligt.

Det första vi tänker på nu är alltid

pepparkakor då det gäller julbak. Nu såväl
förr skall de ju förmas till bokkar, grisen
och stjärnor och är där barn i famnen
skall de ju vara sin lilla deg och själ
forma ut gubbar och dyktigt. Jag minnes
ännu hur roligt det var när mor bakade
pepparkakorna till jul. Det kunde ju hända
att det vankades en och annan bränd, eller
eflest misslyskad som smakade så gott
för barnamunnen. Nu är det emellertid
icke så, då det är sådan uppsjö på kakor
och andra godsaker. Likväl lägges naturligtvis
dessas trevliga seder icke ändå bort i
synnerhet på landbygden, utan vi håller
i med våra inlärdas bruk från barnedans
hanske icke minst för att uppliva minnen
från den tiden då allt var roligt.
Det som mest omtalas i vår tid angående

julstök är storsädningen och vad därtill
hör. Alla lädan och skap skall gås igenom
och rengöras riktigt grundligt, det faller sig ju
så naturligt. Det är ju snart jul och allt
måste vara i ordning. Men ännu är mycket att
iakttaga. Det skall putsas och pyntas i alla
vrår och husmor för för all del inte glömma
något, ty då blir det ju inte som vi hade
det för.

På tennisdagen den 9 dec. skall givetsis fisken
i blöt för att bli färdig till dagen för
julften (knabbaften) då den som regel
ätes första gang. Detta är en gammal sed
som har varit så länge jag kan minnas
och som ännu respekteras i de flesta hem-
men. Då det under krigstiderna varit svårt
att skaffa riktig luftfisk måste man söka
6 få tag på något annat. Det fanns blipp-

fish, saltad korv och dyligt.

En stor dag under julförberedelserna var när vi skulle julhandla, som det heter.

Det var inte så små mängder som inköptes.

På sådana ställen där det fanns köst hem-
tades hela lass med varor. Ex. 5 kg kaffe
var ganska vanligt. Nu, då såväl tiderna
som vi har förändrats inköpes det ju
inte på sådant sätt men nog vill man ha
hemma kört av varor för att det om möjligt
skall bli så så likt som möjligt och
inte svika av allt för mycket från den
gamla goda tiden.

De senaste åren har det här på trakten blivit
sed att även flera Lucia såsom ett inslag i
det vardagliga. Denna sed har antagligen
kunnat hit från lärare och lärarinnor
från andra trakter och är förlagt endast

8 till skolan. Där tillställles nämligen en
ärlig fest för barnen, med Lucia och
stjärngässen som representeras med ljus och
grannlåtar. Denna lilla fest är till stor
glädje för barnen ty i och med densamma
nåtkes det kära fullrovet, då de få skåda
hemma och hjälpa ^{med} med varjehanda julbestyr.
Att detta är roligt för barn såväl som för äldre
föräldrar gör ingen. Den hemlighetsfulla jul-
klappskillockningen ^{skillockningen} skillockningen under dessa
dagar också. För cirka 30 år sedan brukade
ungdomarna i drakten också ge varandra
julkappar, som bestades in på julafton
och kallades julaknuta. Det gällde att
man var så mask i benen så att man
kunnat se den eller de, som voro ute
på sådana örenden. De sista 20 a 25
åren har det blivit så vanligt med jultomte

som delar ut julklapparna. Att detta är något som gläder barnen oerhört, blev jag själv vittne till här hemma för 6 år sedan då var då varande finska pojk uttryckte sig då han satt med famnen full av julklappar. Jag är så glad så jag har inte motståndskraft till allt detta. Innan julafton har han nämnt om i brev många gånger och är alltså för honom ett minne för livet.

Innan man hunnit så långt som till det här nämnda är det naturligtvis ännu mycket att iakttaga. Granen skall hämtas, julbåsen sättas upp, förrskräckorna skall hängas och guislar lappas fastas upp. För längre tillbaka var det brukligt med ark som flådes på väggarna. De älskade en förunderlig julstämning dessa ark. En del föreställde bibliska bilder, det fanns

också andra motiv såsom jaktmotiv och så vidare. Såsom ersättning för dessa prydnader har vi ju nu de så moderna julbonaderna som också är vackra och skönliga.

Som regel skall de här granntaberna alltid sättas upp på kvällen, vilken är en del också kallas lilla julaften och utgör en betydlig upptakt till den snart inkommande julhelgen.

LUF.

34.

När så den efterlängtda julaftonen är inne.
börjar det kännas pulstämning redan innan
man hunnit stiga ur sängen. Jag minnes hur
roligt det var, när mor gick omkring med kaffe
och kakor och bjöd oss barn, på julaftonsmorgonen.
Denna gamla sed håller vi givetvis ännu på,
dy nu är ju pulstaket avslutat, och man skall nu
börja rensa greckarna, av alla påsträngningar.
För husmor är kanske inte denna dag den minst
arbetsamma. Huset medlemmas förtaga under
förmiddagen den traditionella jul^{badningen} rengöringen.
Detta är ju i och för sig inte så märkvärdigt
nu, då det finnes badrum i snart sagt varje
hus, annat var det när badningen skulle
försiggas i köket. Att detta blev extra arbete
för husmodern förstås var och en. Hon har
också att tillse att var och en för sina renar
underkläder, liksom lakan och ringott till

alla bäddar. Det har nu hunnit så långt på på dagen att det är tid att sitta på förmiddagskaffet som ingalunda får vara det sista en sådan dag. Men om konsonen har varit mått tilltagen de sista åren, har en viss sparsamhet mest iakttagas, för att kaffet på juleafton och de första juldagarna skall vara oförfalskat.

Engestr. dag på hela året är middagen så enkelt lagad som just juleafton. Men inte dess mindre god för det. En gryta sättes på, med vatten och däri nedlägges en bit griskals (ballad sviring) jämte hackkorv när detta är väl kokt, är också rätten färdig. För längre tillbaka sattes grytan på brädet, och familjemedlemmarnas doppade sina brödskeer i spadet. Så går vi naturligtvis över nu endast med den skillnaden att grytan

står på spisen. Samt regel har vi aldrig någon efterrätt till julmiddagen, utom endast gott julöl vilket köpes från bryggeriet numera, för skulle även det tillredas hemma.

Vår middag är överstökad är bl. vanligtvis 3 eller 4 och då först börjas den egentliga julaftonen. Brasan sprakar på källan, och ljusen tändas såväl hemma som i granngårdarna, dessa som är påminnelse om Floran som sade, Jag är världens ljus! Och vars födelsefest vi gå att fira, vilken för oss människor är så betydelsefull, men tyvärr är flertalet så lite uppskattas.

Uti sådana hem, där Guds ord respekteras, läses naturligtvis julevangeliet, julpsalmer och psalmer sjungas och julen egentliga betydelse diskuteras. Det är mycket vanligt på senare tid att två familjer fira julafton tillsammans. Eftersom det är blott

få medlemmar i varje hus (undantag finner förstås
härvidlag) blir det ju ändå knappast så många
som en familj var förr. Stämningen är emellertid
gemutlig och trevlig, och liksom det är, knarkas
den följande andelsade julbordet på och löpmer
ut innehållet i sin prisa smitt i skugan. För att
sedan ökar värdar till nästa görd och göra sammaldes.
Det är idén tid att tänka på matfrågan, som en
sådan krall inte är att göra vilka på. Det risgrynsgröt
slår som nummer att på matsedeln är en given sak.
Sedan kan det ju variera något, somliga vilja
också inte undvika luffisken, och en del måste
ovillkorligen ha brynt kött och skinka.
Julgranan, som hela tiden varit sparad därdes mer
innan gästerna sätta sig till bords. Senare
sed med julgrana, har varit så länge som jag
kan minnas men vad den egentliga betydelsen
med densamma är, har jag aldrig hört.

Endast ett antagande att även den, med de många
lysen och graumliten skulle vara en påminnelse
om Trälsasen och de rika frukter hem åt oss
förvärvat.

För att nu återgå till måltiden, må också nämnas att
grötrinn inte får ~~avskiljas~~. Att folk i allmänhet
inte är några synnerliga poeter bevisar nu.

Helst vill man ju inte använda gamla sådana
utan man försöker ju brängla ihop något nytt,
som kan bli ganska fumligt och dumt.
Det "gröten är god mjölken är från en ko" eller
"denna gröt är kokt i gryta och inte i bätta sa-
~~inte~~ i skeden mer än den orkar lätta". Detta
~~och~~ ju blott mynsterheten. Först var det alltid
vanligt att lägga en mardel i gröten, den som
var lycklig nog att hitta den blev först gift
sades det. Denna sed är nog mestadels bortlagd
änminstone på de flesta ställen, sådant är ju

blott skrock och vidskeplighet. I sådana ^{hem} där som
finnas barn, är ju blott där skall springas om-
kring julgranen och så sjunger man. Men är
det juul igen och julen varar väl till påskan-
eller "mormors gamla stuga stod i husen låga"-
m fl.

Men den glada kvällen går som alla andra och
för att komma upp i god tid till julottan måste
alla vara i säng så tidigt som möjligt. En
gammal sed att lampan skall brinna hela natten
är släpad de sista åren. Emma sed bärde sig
från den tiden då de bredde ut halms på golvet
och alla barnen skulle sova i julkalsnen utan
att kläda av sig. Emmas halm skulle vara inne
under alla juldagarna, antagligen för att vara
en påminnelse om halmen i kribban där
Frälsaren föddes. Detta har jag hört de gamla
berätta och var något som förekom i deras barndom.

Julottan i kyrkan var så långt jag kan minnas alltid börjat kl. 5. Då vi var ier kilometer dit gällde det att krypa ur sängen redan kl. 2. Ny fört skulle det ju kokas kaffe, och druckes med kakor bakade speciellt för detta ändamål. Men tiderna hade ändrats, det står nu bil till förfogande och vi behöva bara ringa efter en sådan och slippa oroa vid så tidig timma. En vacker gammal sed att hela huset skall vara upplyst med lampor och lys då folket gått till julottan / ja även julgranen i all sin prakt skolas från något fönster / hänger ännu i på denna drakt åtminstone på de flesta ställen. Där kunde man också få se lys placerade i fönstern.

Eftersom juldagen börjades så tidigt som här nämns var det ju klart att en välbehövlig vila för kyrkobesökarna söktes eller först när de hunnit

hem. Därför var och är juldagen en ovanligt lust dag. Ett gå bort den dagen brågs för mycket opassande men däremot fästes icke något vresande vid dylikt. Var man under juldagen trött och sömrig har detta som regel kunnit gå över till annandagen och då börjar grannarna gå tillsammans de så kallade julagillena lagra då sin början. Ett sådant helas för cirka 30 eller 40 år sedan var mycket anspråkslöst. Ett sylta luffest och gröt var huvudrättarna minnes jag tydligt. Skillnaden på de olika ställens härlighet var icke heller stor. Men vad roligt för barn och ungdom att på detta sätt gå tillsammans. Men de gamla ville ibland vara med och leka de gamlas stugulekarna. Det var många sådana som förkommo på den tiden. För ett nu nämna några, "gömma ringen" leka blindlock, fria förgävs, ett skepp kommer lastat och många andra. Så var det

ju också så vanligt att vända eller lura
nätter. Detta tillgick på många sätt de mest
vanliga voro iudda eller mako eller lika många
källbaka. Jag kokar kaffe, jag dricker hur många
koppor. Håstskorna skramlar hur många mil.
m fl. Ett detta kunde kallas rätt bra på nö-
föredet som ibland inte var så nätt källlaget
säger sig själv.

Dyliga samkväm förekomma naturligtvis även i
senare tid under juldagenas men med den skill-
naden att det är endast kaffe som bröses. Nu
deremot firas födelsedagarna (fämnar) med stora
kolar, då släkt och vänner samlas.

Vad som bör nämnas i detta sammanhang är den
varje år återkommande söndagskolfesten, dit både
barn och äldre samlas någon av mellandagenas.

19
18
Barnen få sjunga döda julgrannen och att bibelvers
uppläses för varje hus julsånger sjungas och

någon främmande förbrukar läser med barnen. Här
bjödes också på kaffe och så varkes det gottgjordt och
jultidningen. Denna lilla fest uppskattas av alla
och har förekommit här, så länge jag kan minnas.
De första åta dagarna av julen hava gott och
det är ännu tid att tänka på helg (nyårsdagens).
Vga hus i grann och husstuckarna, dy det är frägn
om att vara yngre och vaka in nyåret och vnska
varandra gott nytt år så fort som möjligt dy då
bli man rask helar året sådes det. Hå längre tillbaka
har jag hört berättas att ungdomar gingo i ring
på nyårsaftnen. De fingo då se årskillet som
skulle hindra på det nya året och så skulle de inte
dala om det för varandra. Självst skrock har natu-
rligtvis inte förekommit de sista 50 åren på trakten.
Vissa särskilda seder med mat och dryck under
nyårsdagen har vi aldrig här iakttagit möjligen
om julbordet har varit anskaffat har den året

på nyårsdagen de sista ören. Detta är emellertid ingen
stående regel.

Allt barn och tjänare har fått vara så lediga som
möjligt under juldagarna vi nu given sak. Efter
nyår börjar det talas om arbete. De manliga
börjar kasta sig till skogsarbete och de kvinnliga
suga frans stikgarn och dylikt. Even om arbetet
icke kommer riktigt i gång förrän efter trettondagen
är det ändå inte riktigt allt gå rent sysslolös
varför sådana skarpa arbete tillgripas.

Trettondagen är också en högtidsdag, som alltid har
firats med feis och otta i kyrkan dock aldrig så
talrikt besikt som jidatten. Först när trettondagshelgen
var över skulle julkögarna smakas. Som vi veta
bakades dessa för jul och hade tillä m. kumit
bli riktigt torra, men smakade ändå förträffligt.
Varga barn hade sin julkög, en föräring av gredmor
var denna mera frikostig. Kunde det hända

att ett klädesplagg eller någon annan sak följer
med till barnets stora förfrysning.

Vi har alltid räknat julen till tjugandag eller
trent, men då skall den vara slut granen skall
plundras och kastas ut. Julark och bonader lagas
ned och vi är åter inno i det vardagliga. Fäddre
lider böjade det egentliga vinterarbetet nu
karda spinnas och vara men därmed mer
en annan gång.